

O C E N A

rozprawy doktorskiej **mgr Agnieszki Kapały**,

Tytuł rozprawy: Palenie papierosów i picie alkoholu jako przejaw zachowań ryzykownych młodzieży - perspektywa psychospołeczna

Promotor: dr hab. n. zdr. Paulina Wojtyła-Buciora, prof. UK

Przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska mgr Agnieszki Kapały, pod tytułem jak wyżej, jest opracowaniem liczącym 264 stron, z 379 pozycjami piśmiennictwa, 125 tabelami, 23 rycinami oraz aneksem zawierającym spis tabel i rycin oraz wzór kwestionariusza ankiety. Ponadto zamieszczono streszczenie w języku polskim i angielskim.

Jak słusznie Autorka zauważa w pierwszych zdaniach Wstępu do swojej rozprawy, okres dorastania to czas intensywnych przemian biologicznych, psychicznych i społecznych, które mają kluczowe znaczenie dla dalszego rozwoju jednostki. Młodzież w tym czasie jest szczególnie podatna na wpływy otoczenia, a podejmowane przez nią decyzje często mają długofalowe konsekwencje zdrowotne i społeczne. W przypadku tych pierwszych problemem jest wzrost zachowań ryzykownych, takich jak palenie papierosów, spożywanie alkoholu, a także narkotyków czy dopalaczy, a jednocześnie zauważa się u młodzieży w stosunku do wieku dziecięcego spadek aktywności fizycznej oraz pogorszenie kondycji psychicznej, czego wyrazem są rosnące wskaźniki stresu, depresji czy zaburzeń lękowych w tej grupie wiekowej.

Na tę drugą sferę ogromny wpływ wywiera środowisko rodzinne i rówieśnicze. Relacje z rodzicami, atmosfera domowa, grupa rówieśnicza, obecność wzorców oraz wsparcie emocjonalne sprzyjać może występowaniu zachowań pozytywnych jak i antyspołecznych czy problemowych. Autorka słusznie stwierdza, iż zrozumienie mechanizmów leżących u podstaw tych zjawisk jest niezbędne do tworzenia skutecznych programów profilaktycznych oraz działań wspierających młodzież w podejmowaniu zdrowych i odpowiedzialnych wyborów życiowych. Istotne jest zwrócenie uwagi na potrzebę wczesnej interwencji i edukacji zdrowotnej wśród młodych ludzi, ich

rodzin i środowisk szkolnych i z tego powodu decyzję Autorki o podjęciu się badań tego problemu uważam za bardzo ważną z punktu widzenia naukowego i praktycznej aktywności na polu medycyny i zdrowia publicznego.

Całość rozprawy podzielona jest na następujące części: wstęp, założenia i cele pracy, materiał i metodyka badań oraz wyniki badań wraz z ich podsumowaniem, dyskusja a następnie wnioski, streszczenie w języku polskim i angielskim, piśmiennictwo oraz aneks. Taki układ pracy jest logiczny i ułatwia zapoznanie się z treścią rozprawy i wynikami badań.

W obszernej części wstępnej rozprawy mgr Agnieszka Kapała w bardzo uporządkowany sposób przedstawiła dane dotyczące rozpowszechnienia palenia tytoniu w Polsce i na świecie ze szczególnym uwzględnieniem wieku młodzieńczego i jego następstw zdrowotnych. Następnie Autorka omówiła problem picia alkoholu przez młodych ludzi, rozmiary tego zjawiska i konsekwencje zdrowotne powodowane przez spożycie alkoholu w tym wieku. Ważną częścią tego rozdziału są omówienie środowiskowych i osobniczych przyczyn sięgania po papierosy i alkohol przez młodzież. Rozdział ten kończy się informacjami o czynnikach chroniących młodzież przed używaniem substancji psychoaktywnych. Informacje zawarte we wstępie do badań bardzo dobrze wprowadzają czytelnika w zagadnienia będące tematem rozprawy.

Celem badań mgr Agnieszki Kapały była analiza zachowań zdrowotnych, społecznych i psychicznych młodzieży z województwa wielkopolskiego związanych z paleniem papierosów, spożywaniem alkoholu, wpływem środowiska rodzinnego i rówieśniczego wraz z oceną kondycji fizycznej i psychicznej młodych ludzi. Cel pracy został doprecyzowany w postaci 9-ciu celów szczegółowych. Jest on prawidłowo opracowany, a postawione sobie cele szczegółowe umożliwiają dogłębną ocenę zagadnienia.

Materiałem badanym były wyniki badania ankietowego uczniów wylosowanych szkół średnich zlokalizowanych na terenie województwa wielkopolskiego. Badania ankietowe zostały przeprowadzone od kwietnia do czerwca 2023 roku na grupie młodzieży w wieku 13-19 lat. Na podstawie danych z Rejestru Szkół i Placówek Oświatowych spośród wszystkich, 616 szkół średnich w województwie wielkopolskim, wylosowano 16 szkół, co stanowiło 2,6% szkół średnich w województwie wielkopolskim. Po uzyskaniu zgód od dyrektorów placówek oświatowych, przeprowadzono w wylosowanych szkołach badania ankietowe.

Do badania zaproszono 1329 osób. Otrzymano 1292 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy ankiet, z czego 429 respondentów uczęszczało do liceum ogólnokształcącego, 463 uczniów do zasadniczej szkoły zawodowej, natomiast 400 uczniów do technikum. Na przeprowadzenie badań uzyskano

zgodę Komisji Bioetycznej przy Uniwersytecie Kaliskim im. Prezydenta S. Wojciechowskiego w Kaliszu.

Narzędziem badawczym zastosowanym w badaniach był kwestionariusz ankiety, który obejmował 51 pytań dotyczących wieku inicjacji palenia papierosów i picia alkoholu, częstości spożywania tych używek, możliwości ich kupna lub innych metod zdobywania, miejsca przyjmowania używek oraz osób z bliskiego otoczenia nastolatków, które palą papierosy lub piją alkohol oraz wiedzy rodziców o stosowaniu używek u swoich dzieci. Kwestionariusz był wzorowany na kwestionariuszu stosowanym w badaniach GSHS (Global School-based Student Health Survey) i był wykorzystany w ogólnopolskich badaniach w roku 2017. Został on zmodyfikowany i rozszerzony o pytania dotyczące samooceny stanu zdrowia młodzieży przez Autorkę zgodnie z aktualnym piśmiennictwem i rekomendacjami w zakresie Zdrowia publicznego.

Ankieta miała formę elektroniczną i była realizowana on-line poprzez platformę internetową Microsoft Forms. Kwestionariusz ankiety wypełniali uczniowie podczas zajęć w szkole na swoim smartfonie lub tablecie. Zapewniono anonimowość respondentów i poufność danych. W opinii Recenzenta zastosowana metoda badawcza czyli sondaż diagnostyczny jak i narzędzie badawcze czyli kwestionariusz ankiety przetestowany w badaniu ogólnopolskim oraz technika ankietowania poprzez platformę internetową nie budzą zastrzeżeń metodologicznych, również liczba badanych zapewnia wiarygodność wyników.

Do analiz statystycznych zebranego materiału badawczego użyto metod statystyki opisowej oraz testów statystycznych: Chi-kwadrat Pearsona, korelacji Spearmana i Kendalla, przyjmując poziom istotności $p \leq 0,05$.

Wyniki badań zostały przedstawione na 98 stronach maszynopisu w postaci starannego opracowania z wykorzystaniem tabel i rycin wraz z ich szczegółowym omówieniem. Z uwagi na obszerny materiał badawczy i szczegółowość analiz statystycznych na końcu rozdziału z wynikami badań Autorka umieściła podrozdział podsumowujący uzyskane wyniki i omawiający najważniejsze z nich. Autorka wykazała w swoich badaniach wczesną inicjację w zakresie palenia papierosów i picia alkoholu, łatwą dostępność do tych substancji oraz duży wpływ środowiska rówieśniczego na korzystanie z tych substancji psychoaktywnych. Dodatkowo wyniki badania wskazują zróżnicowane postawy rodziców wobec konsumpcji alkoholu przez nastolatków i świadomość picia alkoholu i palenia tytoniu przez swoje dzieci przez część z nich. Z przeprowadzonych badań wynika również fakt biernego narażenia na dym tytoniowy w środowisku rodzinnym. Badania wykazały też wysoki poziom stresu i lęku u znaczącej grupy młodzieży, świadczący o odczuwaniu stresu, poczuciu przytłoczenia czy bezradności, co może skutkować szukaniem

ucieczki od problemów w zachowaniach ryzykownych dla zdrowia, nadużywaniu substancji psychoaktywnych, a nawet myślach samobójczych.

W bardzo obszernej Dyskusji Autorka przedstawiła wyniki swoich analiz i porównała je wynikami badań innych badaczy. Porównanie to jest systematyczne i przejrzyste zredagowane, każda grupa zachowań ryzykownych omówiona jest wyczerpująco i porównana jest z pozycjami bibliograficznymi. Takie systematyczne, bardzo profesjonalne i dojrzałe naukowo, kompleksowe omówienie wyników badań własnych, pozwala Recenzentowi pozytywnie ocenić dojrzałość naukową mgr Agnieszki Kapały.

Wnioski w liczbie 9-ciu są prawidłowo opracowane, odzwierciedlają i mają swoje uzasadnienie w otrzymanych wynikach badań i są odpowiedziami na postawione sobie przez Autorkę rozprawy cele szczegółowe.

Dobrze dobrane piśmiennictwo obejmuje aż 379 pozycji i zawiera duży zbiór prac jakie dotyczyły zagadnień związanych z używaniem substancji psychoaktywnych przez młodzież, z czego większość to pozycje zagraniczne. Zwraca uwagę aktualność piśmiennictwa – bardzo niewiele pozycji pochodzi sprzed 2018 roku. Wybór piśmiennictwa i determinacja Autorki, by jak najpełniej przedstawić czytelnikowi badane przez siebie zagadnienie, zasługują na uznanie.

Przesłana mi do recenzji rozprawa doktorska jest dobrze napisaną, bardzo obszerną analizą zachowań ryzykownych młodzieży związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Pozytywnie oceniam przeprowadzone badania i ich wartość naukową. Jest to kompleksowe, dobrze zaplanowane i starannie wykonane badanie zmieniającego się w czasie zjawiska, mającego wpływ na zdrowie młodego pokolenia Polaków. Materiał badawczy jest bardzo obszerny, jest materiałem na kilka publikacji w czasopiśmie, a bardzo profesjonalna i dojrzała dyskusja jest bardzo mocnym punktem tej rozprawy. Na uznanie zasługuje również fakt, iż Autorka podjęła się trudnego zadania badań i analiz danych z badania ankietowego wśród młodzieży, dla której używanie substancji psychoaktywnych w tym wieku jest prawnie zabronione i ich interpretacji, a uzyskane przez kandydatkę do stopnia naukowego wyniki, stanowią ważną pozycję w dyscyplinie nauk o zdrowiu.

Z uwag, jakie nasunęły mi się podczas lektury rozprawy, podniósłbym potrzebę modyfikacji treści wniosków i usunięcie z nich umieszczonych wartości odsetkowych – jest to już zawarte w rozdziale Wyniki. Ponadto zastosowanym narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety opracowany przez zespół naukowo-badawczy powołany przy Główny Inspektorat Sanitarny, wzorowany na kwestionariuszu stosowanym w badaniach GSHS (Global School-based Student Health Survey) i w ogólnopolskich badaniach w roku 2017. Stąd moja druga uwaga dotyczy informacji o otrzymaniu zgody od

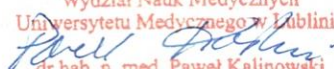
Autorów tego kwestionariusza na jego użycie w badaniach własnych Autorki rozprawy.

Wyżej wymienione uwagi nie wpływają na moją końcową ocenę przedstawionego w formie rozprawy doktorskiej osiągnięcia naukowego. Jestem przekonany, iż mgr Agnieszka Kapała osiągnęła zamierzony cel swojej pracy, prawidłowo przeprowadziła badania z zastosowaniem właściwych metod i autorskich narzędzi, dokładnie zinterpretowała otrzymane wyniki badań, a opublikowane rezultaty są cenne zarówno z punktu widzenia poznawczego, naukowego jak i aplikacyjnego do wykorzystania przez innych badaczy. Biorąc zaś pod uwagę dobry poziom naukowy rozprawy doktorskiej, bardzo dojrzałą i profesjonalną dyskusję, profesjonalizm analiz bardzo obszernego materiału badawczego i ich interpretacji, uważam, że jest to wartościowe osiągnięcie naukowe.

Z uwagi na powyższe, uważam, że przedstawiona rozprawa doktorska pod tytułem jak na wstępie jest rozwiązaniem oryginalnego zagadnienia naukowego, i spełnia wszelkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim w świetle Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i na tej podstawie składam do Rady Naukowej Dyscypliny Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego wniosek o dopuszczenie mgr Agnieszki Kapały do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Jednocześnie z uwagi na wykonanie bardzo obszernego badania, profesjonalizm analiz zebranych danych i bardzo dojrzałą naukowo dyskusję wnioskuję o wyróżnienie rozprawy.

Lublin, dnia 25.08.2025

Kierownik
Zakładu Higieny i Epidemiologii
Wydział Nauk Medycznych
Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

dr hab. n. med. Paweł Kalinowski